

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van de Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent.
Alle stortingen te doen op postrekening :
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,
Gent.

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.
J. VERMEULEN & J. BOES.

Rond de Sint-Maartensommegangen te Asper.

Het is voldoende bekend dat sedert onheuglijke tijden de paardenommegangen het talrijkst voorkomen in het huidig gebied van Oost-Vlaanderen en dat ze daar het best hebben stand gehouden.

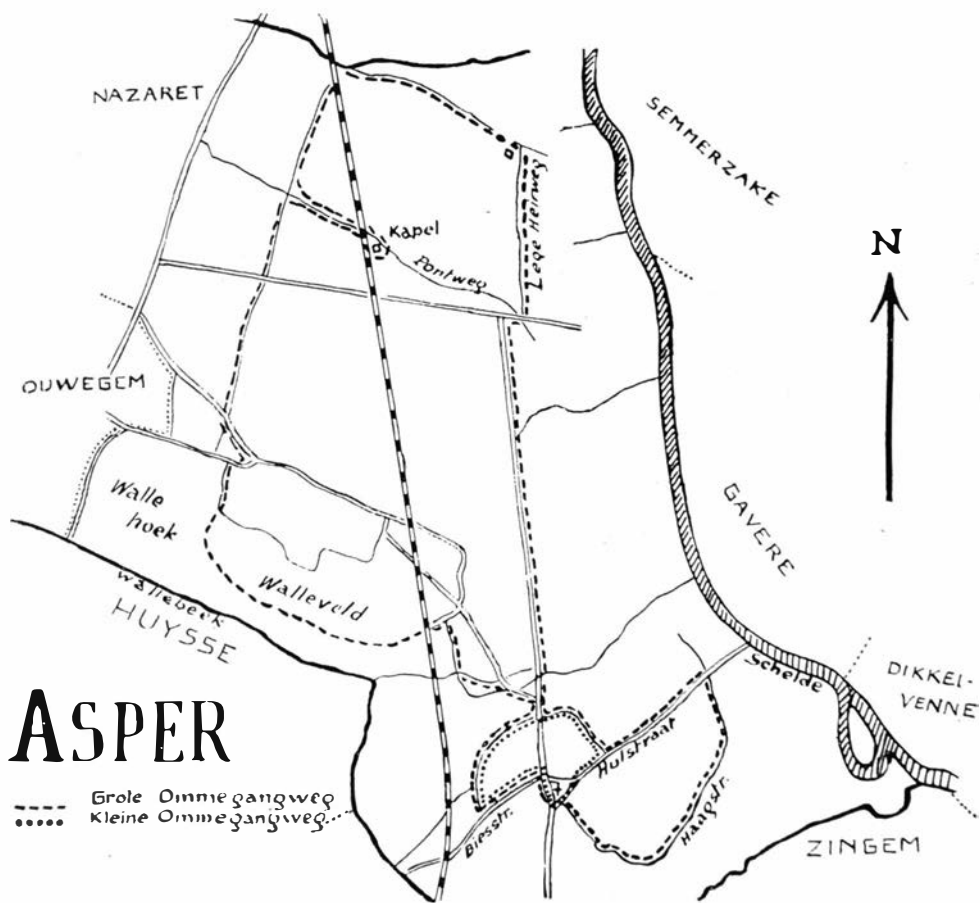
Indien we het overzicht van de Oostvlaamse ruitersprocessiën met deze van Asper inleiden, dan is het om te onderstrepen dat, buiten Sint Elooi, de paardenpatroon bij uitstek, ook andere heiligen aan bedoeld gebruik werden verbonden en vooral om te wijzen op de twee vormen, waaronder de paardenprocessie zich voordoet : een eerste, waaraan alleen ruiters met hun paard deelnemen, en een andere, bestaande uit een groep bedevaarders of gewone gelovigen, die in het afleggen van de rondgang door een groep ruiters worden begeleid.

Te Asper immers hebben wij, in de huidige stand, twee afzonderlijke ruitersommegangen en wel één van elke soort. Beide worden gehouden ter ere van Sint Martinus, de patroonheilige der kerk, die hier tegen koortsen wordt aangeropen.

De eerste ommegang gaat uit op de 4e Juli, datum die alhier gehouden wordt voor deze van de overbrenging der relieken naar de parochiekerk ; valt de 4e Juli op een Zondag, dan wordt de uitgang tot de eerstvolgende Dinsdag verschoven.

Luister hoe één mijner zegslieden, die meer dan 40 jaar meestapte⁽¹⁾, deze beschrijft : « Om 5 uur 's morgens zet de ommegang aan. Een groep manspersonen, begeleid door de onderpastoor, stapt

(1) De Heer Oscar Van Driessche, geboren te Asper en rustend onderwijzer aldaar, aan wie ik mijn beste dank betuig om zijn vriendelijke mededelingen.

DE SINT-MAARTENSOMMEGANGEN TE ASPER.

Gevolgdte Wegen.

eerst rond het kerkhof, luidop de rozenkrans biddend. De tocht vangt aan over de Bies- en Slaapstraat en volgt verder de uiterste grenswegen van de gemeente. De bedevaarders worden voorafgegaan door een groep ruiters (tegenwoordig zijn ze omtrent 30 in getal), met hun vaandel op kop. Op hun doortocht houden de mannen stil bij elk huis en bidden een Onze Vader en een Weesgegroet met de aanroeping : Heilige Martinus, bid voor ons.

Aan elke woning, hetzij aan de huisgevel, hetzij aan een hek, boom of tronk, is er voor de gelegenheid een kapelleken aangebracht, waarin een ruitersbeeld of een prentje van de patroonheilige prijkt. Op de grond eronder zijn bloemkens gestrooid of is een vers zavelbedje aangelegd, waarop de letters H.M.B.V.O. (= Heilige Martinus, bid voor ons) getekend zijn door middel van bloemknoppen of van gekleurd zagemeel.

Op de wijk Wallehoek zijn de ruiters en de ommegangers door de ligging genoodzaakt over smalle veldwegels en graskanten te gaan, in één enkele rij. In de Pontweg, nabij het station van Gavere-Asper, op het grondgebied van Asper, staat de Sint-Maartenskapel, een klein gebouw in eigenaardige trant, met witgekalkte muren en rood pannendak. Onmiddellijk na de aankomst der bedevaarders wordt hier een gezongen mis gedaan. Gezeten op de brede paardenruggen, stellen de ruiters zich op, bezijden en achter het gebouw. Onder de Consecratie blazen enkelen onder hen het « te velde ». Na de mis zegent de priester en ruiters en voetgangers, met een gewone relikwie; het offergeld dient tot onderhoud der kapel ».

Na een half uur poos begint de terugtocht, langs de grensstraten : Nieuwland, Bernstraat, Lege Heirweg, Steenweg, Ommegang-, Hul- en Haagstraat.

Gekomen aan de wijk Lege Heirweg, waar geen woningen staan, wordt een bedevaartlied gezongen. De huidige tekst, die elke volkse inslag mist, kan hoogstens van het einde der vorige eeuw dateren en de zangwijze herinnert aan één der gezangen van de volksmissies. Het lied telt vier strofen met een refrein en begint als volgt:

De morgenzon staart nauwelijks aan de kimme
of onze tocht is reeds ten eind gedaan....

Ietwat vóór 9 uur is de stoet bij de kerk teruggekeerd. Terwijl de voetgangers door een laatste toer rond de kerk, binnen de kerkhofmuur, hun bedetocht voleinden, worden de ruiters processie-gewijs door de geestelijkheid opgeleid rond het kerkhof, buiten de omheiningmuur, om ten slotte binnen de muren van het kerkhof, over de kerkhofwegel, nog enkele draf- en galopritten te komen uitvoeren.

Een tweede ommegang, in de streek algemeen gekend onder de

naam van « Sinte Marti », gaat uit op de Zondag van de plaatselijke kermis, dus op de Zondag volgend op de 4^e Juli. Valt echter de 4^e Juli op een Zondag, dan gaat « Sinte Marti » uit op het feest zelve en de hiervoren beschreven begeleide ommegang trekt rond de gemeente de Dinsdagmorgen van de kermis, dus op de 6e Juli.

's Namiddags ziet men groepen ruiters aankomen uit Eine, Mater, Mullem, Ouwegem en Zingem, eertijds ook uit Nazareth en zelfs uit Vosselare. Ze zijn tegenwoordig omtrent 100 in aantal; ze vergaderen in de Hul- en de Ommegangstraat, in de nabijheid van het gekend café « de Ossezak », en langs de Steenweg rijden ze stoetsgewijze naar de kerk.

Het is het plaatselijk « Ruitersgenootschap van Sint-Martinus » dat vooraan rijdt, want het is een gevestigde gewoonte dat « Asper doet de kop ». Een modern element is de laatste jaren deze traditionele volgorde komen wijzigen; de stoet wordt nu geopend door de muziekmaatschappij uit een aanpalende gemeente, tegenwoordig door deze van Zingem.

Terwijl de muzikanten, buiten de kerkhofmuren opgesteld, vrolijke aria's spelen, doen de ruiters, beurtelings en groepsgewijze per gemeente, de ronde van het kerkhof, binnen de omheiningmuur, eerst op stap en daarna twee tot driemaal in draf. Ganse drommen kijklustigen, van alle kanten samengestroomd, volgen met belangstelling de ommegang.

Ook te Asper was er destijds vanwege de geestelijkheid verzet opgerezen, meer bepaald tegen het berijden van het kerkhof. Men vertelt nog van zekere pastoor, die door het sluiten van het kerkhofhekken zijn verzet beproefde door te drijven. De boeren echter braken het hekken open, om aan hun paarden doorgang te verlenen. Voor hen was er geen ruitersprocessie mogelijk zonder de traditionele rondrit rond de kerk. Mijn zegsman kon de naam van deze pastoor niet achterhalen, doch uit hetgeen we weten over het verloop van dergelijke ommegangen, o.m. te Kruishoutem, te Westrem en te Moen, en over de voorschriften van de Gentse bisschoppen Fallot de Beaumont en de Broglie, moeten wij deze episode van openlijke wrijving om het behoud van het gebruik situeren in de eerste helft van de vorige eeuw.

Lijk bij het merendeel der paardenommegangen, krijgen ook hier de ruiters een bedevaartvaantje. Het oudste vlaggetje voor Asper, waarvan ons een exemplaar bewaard bleef, is een steendruk uit het midden der XIXe eeuw. De ruiters hierop afgebeeld hebben het vaantje vastgehecht aan het kopstuk van het paard; dit is wel de meest-voorkomende gebruikswijze. Deze die we met het vaantje in de hand aantreffen, op een andere steendruk uit het einde

der XIXe eeuw, lijken ons een uitzondering of een min getrouwe weergave van de werkelijkheid.

Sedert welk tijdstip alhier bedevaartvlaggetjes werden gebruikt weten wij niet met zekerheid. De oudst gekende vermelding komt voor in een kerkrekening van 1755, onder vorm van een uitgavepost van 40 pond parisis « over het snyden van een koperen plate met het copper om vaentiens te drucken ter eeren van den H. Martinus » en van een andere post van 22 parisis « over het drucken van duysent vaentiens ».

* * *

Aan de uiteenzetting van dit plaatselijk gebruik in zijn huidige vorm willen wij een paar beschouwingen toevoegen.

Algemeen wordt aangenomen dat het merendeel der kerken aan Sint Maarten toegewijd tot een hoge oudheid opklimmen. Deze van Asper wordt reeds vermeld in een oorkonde van 1121. Het valt niet te ontkennen dat op zeker tijdstip het patroonschap van Sint Martinus, de Frankische heilige, bij voorkeur werd opgelegd aan de nieuwgestichte parochiekerken. Alleen het huidig bisdom Gent telt 47 kerken die aan deze vroeg-nationaalheilige zijn toegewijd. En toch constateren wij dat een feitelijke volkseredienst tegenover deze kerkpatroon slechts bij uitzondering voorkomt.

Wij hebben er hier een treffend voorbeeld van hoe de volkseredienst geen gelijke tred houdt met de officiële of liturgische en hoe hij zich volgens een gans verscheiden gang ontwikkelt. Deze stelling, reeds vroeger vooropgezet met toepassing op andere heiligen, werd in verband met St. Maarten onderzocht door Arnold Van Gennep, o.m. voor het gedeelte van Frans Vlaanderen, dat de huidige arrondissementen van Hazebroek en van Duinkerke bestrijkt⁽²⁾.

Het is in aansluiting bij dit onderzoek dat wij volgende tabel opmaakten voor de provincie Oost-Vlaanderen. Ingedeeld per arrondissement, worden de plaatsen opgesomd waar Sint Martinus voorkomt als titelheilige der kerk; naast elke naam, wordt de heilige vermeld die aldaar, gebeurlijk in een afzonderlijke kapel (= k), het voorwerp is van een volkseredienst, met aanduiding van de bijzondere bedoeling bij deze verering.

AALST.

AALST (St.-Martinuskerk)	S. Catharina (katelijnewielen); vroeger S. Rochus en S. Anna.
BAMBRUGGE	S. Anna (zegen in het huwelijk).

(2) *Le Folklore de la Flandre et du Hainaut français*, T. I. Parijs 1935, bl. 377.

BURST	S. Blasius en S. Elooi (zweren en nagelgaten).
ERPE	S. Laurentius (brand, ook van het vlas).
GIJZEGEM	O. L. Vrouw ten Bossche (k).
HERZELE	S. Rochus (k) (besmettelijke ziekten).
KERKSKEN	S. Godelieve (keelpijn).
LEDE	O. L. Vrouw (wonderbeeld 1414) (landbouwheilige).
MOORSEL	S. Gudula (ogen) en S. Dymphna (hoofdpijn).
ONKERZELE	O. L. Vrouw van 7 Weeën.
OOMBERGEN	S. Agatha (brand, borstkwalen).
OPBRAKEL	S. Antonius abt (koud vuur).
OORDEGEM	S. Catharina (katelijnewielen); vroeger S. Adrianus.
ST. LIEVENS-ESSE	S. Lieven (hoofdpijn; goede vruchten).
VELZEKE	S. Wilgefortis (kwade doodstrijd; zenuwziekten).
WOUBRECHTEGEM	S. Bernardus (St-Bernardusvuur).

DENDERMONDE.

BERLARE	O. L. Vrouw (k. Donk) (bloeden en roos).
DENDERBELLE	S. Cornelius (krampen en seskens).
MASSEMEN	S. Apollonia (tandpijn).
MOERZEKE	S. Martinus (vroeger met omme-gang).
WESTREM	S. Laurentius (brand); (2 ^e rang) S. Martinus (koortsen).

EEKLO.

ASSENEDE	S. Pieter (medepatroon).
----------	--------------------------

GENT.

ASPER	S. Martinus (koortsen).
BAARLE (Drongen)	S. Maurus (rhumatism).
BOTTELARE (tot 1650)	S. Anna (vruchtbaarheid); patr. van af 1650.

BALEGEM
GENT (Ekkergem)
GOTTEM

LOVENDEGEM
MELLE

PETEGEM b/Deinze

SCHELDERODE
ST. MARTENS-LATEM

ST. MARTENS-LEERNE
VURSTE

ZOMERGEM

S. Jozef.
S. Fiacrius (oude man of rachitism).
S. Idropius (medepatroon) (hoofdpijn).

S. Hubertus (razernij; zenuwziekten).

S. Martinus (begankenis op feestdag).

S. Blasius (keelpijn; brand).

S. Apollonia (tandpijn); vroeger S. Aloysius van Gonzaga (seskens, kwade ogen).

S. Antonius abt (Sint-Antoniusvuur).

OUDENAARDE.

EDELARE

O. L. Vrouw van Kerselare (k) (universeel).

MEILEGEM

S. Antonius abt (vuur).

OPBRAKEL

PETEGEM b/Oudenaarde

RONSE (St. Maarten)

S. Amelberga (landbouwheilige).

MATER

S. Anna (moederschap).

MELDEN

SINT-MARTENS-LIERDE

VOLKEGEM

WELDEN

SINT-NIKLAAS.

BEVEREN (Waas)

S. Apollonia (tandpijn); in 2^e rang,
S. Martinus (nagelgaten).

BURGT (nu prov. Antw.)

S. Wivina (keel en ogen).

Onder de talrijke kerken uit dit bisdom, tellen wij dus alleen deze van Asper en van Moerzeke waar Sint Maarten gelijktijdig als kerkpatroon en als volksheilige voorkomt; te Beveren-Waas en te Westrem noteren wij hetzelfde feit, doch, volgens de huidige stand, is hij slechts in de tweede plaats op de volksgunst aangewe-

zen. Van oudsher wordt te Petegem-bij-Deinze een begankenis gehouden op zijn feestdag, terwijl hij, in de loop van het jaar, hier niet wordt bezocht. Het treft ook de aandacht dat te Assenede en te Gottem, waar de kerk een dubbelnamig patroonschap heeft, de voorkeur van het volk gaat naar de medepatroon, Sint Pieter of Sint Idropius. Om het beeld van deze volkscultus voor Oost-Vlaanderen te volledigen, vermelden wij dat Sint Martinus ook door het volk wordt aangeropen te Denderbelle, in een kapel gekend als het Sint-Martenshuizeke, en te Asper in de hiervoren vernoemde kapel op de wijk Heed; ook te Sint-Maartens-Latem, op de wijk Zevekote, had hij een kapel die rond 1620 werd afgebroken.

Indien wij nu, ter belichting van onze stelling, de vermelde toestand vergelijken met de kerken b.v. waarvan Sint Eligius, een andere paardenheilige, de patroon is, — in Oost-Vlaanderen tellen wij als dusdanig Eine, Kruishoutem, Maarke, Vosselare en Zeveneken, — dan stellen wij vast dat voor deze heilige werkelijk een volksredienst bestaat. In elke van deze vijf plaatsen, benevens in tal van andere, gaf het patroonschap weleer aanleiding tot een paardenommegang en in elke van deze kerken wordt de heilige nu nog aangeropen tegen een soort verzwering, in de geneeskunde gekend als ecthyma, doch door het volk betiteld als nagelgaten, in verband met zijn opvatting van de heilige als paardenpatroon.

En toch valt het niet te ontkennen dat het veelvuldig opgelegd kerkpatroonschap van Sint Maarten duidelijk sporen heeft nagelaten, ook in onze gewesten. Hier denken wij o.m. aan zijn viering als kinderheilige, die vooral in het Land van Aalst heel levendig is gebleven⁽³⁾, aan de met eisliederen gepaarde bedeltochten en aan de Sint--Maartensvuren.

Niet alleen echter in het volksleven, doch ook in de volkskultus treffen wij deze sporen aan. Eens werd in het Merovingisch Gallië het feest van de heilige zó luidruchtig gevierd, dat het Synode van Auxerre, rond 587, tegen deze drukte meende te moeten ingrijpen. Klaarblijkend gaf noch de persoon van « Monsieur Saint Martin », de bij uitstek Frankische nationaalheilige, noch het feest zelve hier de aanstoot, doch alleen de nachtwake. De afkeuring van de clerus sproot veeleer uit de periode der viering. De sterfdag op 11 November viel immers samen met de scheiding van Zomer en Winter en gaf zo gemakkelijk aanleiding tot het banketteren en tot de overdaad⁽⁴⁾, waaraan de Franse term « martiner » en ons volkse « zijn marten uitlaten » nog wel herinneren.

(3) Dr P. DE KEYSER, *Sinter Greef, Sint Maarten en Sint Niklaas*, in *Volkskunde*, N. R., II (1942), bl. 28-42.

(4) Andreas L. VEIT, *Antik-Sakrales Brauchtum im merovingischen Gallien*, in *Volk und Volkstum*, I, München, 1936, bl. 125-126.

Het feit dat het verband van onze streken met het bisdom Kamerijk en Doornik, van 1559 af, wegviel, kan enkele gevallen van achteruitzetting van de vroegere nationaalheilige verklaren. Wanneer b.v. in 1650 Sint Maarten te Bottelare als kerkpatroon verdrongen wordt door Sint Anna, dan zien wij door het uitkiezen van dit patroonschap een reeds ter plaatse bestaande volkseredienst tot deze heilige, door de kerkelijke overheden bevestigen; als helpers in de kerkbediening worden hier Paters Carmelieten aangesteld, die één hunner ordedevoties bij het volk reeds hadden doen ingang vinden. Het zeldzame voorkomen van de sant, in onze streken, als geneesheilige is niet zo gemakkelijk te verklaren, te meer daar het graf van Sint Maarten te Tours sinds de VIe eeuw reeds buitengewoon bezocht werd. De volksziel wortelt in een ondoorgrondbare bodem.

Elders constateren wij dat de Frankische heilige in een laat-middeleeuwse landbouwheilige is omgezet. In deze hoedanigheid en omdat het volk hem vooral als paardrijdende heilige zag afgebeeld, gaf hij gemakkelijk aanleiding tot een paardenomwegang, waarbij de boeren het wellukken van hun oogsten zouden bedoelen.

Het is in de eerste van de hier beschreven ommegangen dat wij de primitieve vorm menen terug te vinden. Hoewel van uitzicht een begeleide ommegang, komt het ons voor dat het oorspronkelijk hier een rondrit gold, waaraan alleen ruiters met hun paarden deelnamen en dat eerst later een groep voetgangers zich bij hen voegde. Het zijn de « paardenruiters », lijk het volk ze hier soms noemt, die de stoet openen en na de mis in de kapel aan de Pontweg worden zij het éérs gezegend, vóór de gewone bedevaarders. Het zijn ook de ruiters die, bij hun terugkeer, door de geestelijkheid aan het kerkhof worden opgewacht en opgeleid.

Terwijl de ruitersprocessie van de Zondag de kleine omweg doet, die loopt over de Bies-, de Omgang-, de Hulst- en de Hoogstraat en die ook wel eens wordt afgelegd door geburen en familieleden als een Asperling erg ziek is, wordt bij de ommegang op de 4e Juli een afstand afgelegd welke ten minste achtmaal langer is. Het volgen van de uiterste grenswegen en, waar deze ontbreken, het gaan op één rij langs graskanten en grachten, dient hier onderstreept te worden. Het is de traditionele « omgang » en de deelnemers verzetten zich tegen het inkorten van de weg, dat reeds herhaaldelijk bij slecht weder werd voorgesteld. Het blijft een open vraag of wij hier, in het volgen der grenswegen, een rechterlijke oorsprong moeten zien, een jaarlijkse herinnering, in een feestelijke tocht, aan de eerste bezitname van het plaatselijk grondgebied. Dit jaarlijks verwijzen naar de grenzen, in de vorm van een ruitersprocessie,

is in enkele plaatsen van Duitsland nog levendig gebleven. Door vergelijking met elementen uit gelijkaardige ommegangen komt het ons echter voor dat hier meer een primitief godsdienstig karakter ten gronde ligt : oorspronkelijk werd er gestreefd tot de totaliteit van het grondgebied binnen de gevormde kring te omsluiten en aldus aan de onheilzame invloeden van buiten de kring te onttrekken.

Voor de tweede vorm, de Zondagse ruitersprocessie, wordt de aandacht getroffen door het wegvallen van het meest kenmerkend religieus element, de zegening der paarden. Het inkorten van de weg, voor sommigen is het alleen nog een rondrit rond het kerkhof, het verschuiven naar het namiddaguur, de officiële uitnodiging van de ruitersmaatschappijen van omliggende gemeenten zijn, voor deze tweede ommegang, als zovele aanduidingen die op een verdere evolutie van het gebruik wijzen. Alleen één der essentieelste kenmerken is bijgebleven : het opvolgenlijk stappen, draven en galopperen der paarden rond de kerk.

Gevormd uit levende elementen, heeft de paardenomweg hier het lot gedeeld van alle gebruiken. Wij noteerden dat, in de loop van de laatste zestig jaar enkele wijzigingen zijn ingetreden. Aldus werd in 1889 medegedeeld door Th. Van Heuverswyn⁽⁵⁾, die als inwoner van het aanpalende Zingem volledig betrouwbaar is : Zij die den omgang te voete doen, vergaren aan de kerk 's nuchters vroeg, om op klop van drij ure te beginnen;.... ten 3 ure begonnen is de reis rond 6 ure afgelegd. De ruiters beginnen maar om vijf uur, volgen denzelfden weg als de voetgangers, maar houden nievers stil, tenzij aan de kapel van Sint Marten.

Het vroegtijdig, zelfs nachtelijk uur, was één der kenmerken van de vroegere ommegangen. De hiervoren medegedeelde aanhef van het bedevaartlied wijst er ook op voor Asper. De verschuiving van het uur naar de voormiddag en zelfs naar de namiddag werd, op verscheidene plaatsen, slechts de laatste jaren ingebracht.

We stellen ook vast dat, 60 jaar geleden, de ruiters nog afzonderlijk hun omgang aflegden. Het was toen de processie van de volgende Zondag die het karakter van een begeleide ommegang vertoonde; Van Heuverswyn spreekt van een « processie met beelden en met Allerheiligste », van « een zee van volk die volgt het H. Sacrament » van « die honderden ruiters, die insgelijks de processie meegaan » en die hij als volgt beschrijft : « Eerst volgen deze op stap en zeer eerbiedig den priester, maar blijven buiten de ringmuur die het kerkhof omgeeft. Zohaast de processie binnen is, ko-

(5) *Sint-Martens Omgang te Asper*, in *Volk en Taal*, II (1889-1890), bl. 279.

men de ruiters van Asper met hun vaandel op het kerkhof en doen den omgang drij keeren, eerst stapsgewijs, dan in draf en eindelijk in de vlucht. — Het teeken is gegeven en beurtelings rijden de ruiters van Nazareth, Eecke, Auweghem, Heurne, Mullem, Synghem, Eyne, enz. den Omgang op de eigenste wijze ».

Een mijner zegslieden trok er mijn aandacht op dat aan de eerste ommegang, op 4^e Juli, alleen mannen deelnemen. Bij nader onderzoek stelde ik vast dat de uitschakeling van de vrouwen zou dateren uit het eerste kwart van deze eeuw; het was de E. H. Pastoor Pycke die formeel de deelname van de vrouwen aan de bedevaart verbood. Vooral « hun niet-al-te-ernstig gedrag tijdens de rustpoos aan de Sint-Martenskapel » werd hiervoor ingeroepen en hieronder zal het vermelde plukken van krieken in de belendende boomgaarden wel geen uitsluitend-vrouwelijk zwakheid geweest zijn.

Voor elementen van meer recente datum verwijzen wij naar de tekst van het Kermis-programma voor 1950. De eerste der twee ommegangen wordt als volgt aangekondigd :

« Op Dinsdag 4 Juli om 5 uur 's morgens PLECHTIGE OM-
« GANG uitgaande van de parochiale Kerk, om te 7 uur ter St.
« Martinus Kapel (wijk ten Heede) aan te komen, alwaar een ge-
« zongen H. Mis zal gecelebreerd worden. De stoet zal begeleid
« worden door de Ruitersmaatschappij, alsook door andere ruiters
« welke er willen aan deelnemen en aan welke daarna lekkere
« hesp zal aangeboden worden ».

Voor de tweede ommegang vervolgt de tekst van het kermis-programma :

« Op Zondag 9 Juli om 4 u. nam. Oud-Vermaarde OMGANG
« ROND HET KERKHOF. Opgeluisterd door de Muziekmaat-
« schappij « Het Lyrisch Genootschap » Zingem. Prijzen zullen
« onder de ruiters ener zelfde gemeente verdeeld worden en dit
« naarmate hun aantal : 1^e prijs 250 fr. — 2^e 200 — 3^e 150 — 4^e 100.
« Prijsuitdeling en ontvangst van de bestuursleden der deelnemen-
« de maatschappijen ten gemeentehuize te 6,30 u. nam. ».

Het is best mogelijk dat de geldprijzen en de « lekkere hesp » werden ingevoerd op een moment dat het gebruik dreigde weg te kwijnen of dat men, uit naijver met buurgemeenten, het aantal ruiters wilde zien verhogen. Toch blijven hier de paardenomgangen, lijk Van Heuverswyn het voor zijn tijd getuigde, « een der schoonste plechtigheden van het oude Asper ».

J. PIETERS.

Onze Herbergen.

OUDSTE DRANKGELEGENHEDEN. DE HOSTELRIEËN.

Herberg onderstelt een onderdak, een legerplaats. Wie een lange weg heeft afgelegd, voelt behoefte aan voedsel en rust, aan een verfrissend bad, aan een genoeglijke avondstond met spel en verzet.

In het Oosten Karavansera geheten, Pandokeia in Griekenland, Cauponae of Deversoria in Rome zijn de herbergen zo oud als de straat. In Frankenland herberg, heriberga, auberge... duidt het woord op heer (volk) en berg (verblijf).

De Staatshoofden zonden boden uit. Die kwamen met grote staatsie, brachten het gebod en de wens van de heer, werden plechtig ontvangen en gehuisvest en kregen eerbewijzen, zowel als de bisschoppen of de gezanten van de Paus.

Zelfs de graven van Vlaanderen bezaten in de hun toegewezen leenoorden een verblijf, waar ze met hun gevolg een tijd verbleven, zolang nodig tot het regelen van zaken en tot het verorberen van de spijkeropbrengst. Eenmaal op jacht, moesten de abdijen zorgen voor graven en jagers, paarden en honden. En of het er luidrechtig toeging!

Reizen, zich verplaatsen om handelsredenen of diplomatie, gebeurt onafgebroken door de eeuwen heen en Sint Geertruide wordt patrones van reizende passanten en zelfs van herbergen.

Herbergen, in de zin van hotel, zijn te Gent in de stadsrekeningen vermeld; te Deinze « de Hert » en « den Bourgondischen scilt » op de Knokke. Deze laatste moesten degelijk ingericht geweest zijn, want wij weten dat Joanna van Castilië er vernachtte en Keizer Karel er afspande na een hertenjacht te Vijve.

De hostelier was tevens makelaar.^(*) Reizende kooplui spraken natuurlijk over zaakjes en de hostelier kende zijn cliënteel. Zulke herbergen of hostelrieën kunnen vergeleken worden bij de XIX-eeuwse afspanningen met lommerrijke linden aan de voorgevel, waaronder vaste zitbanken, en ook drinkbakken voor de paarden.

Eenmaal het gildeleven ontplooid, moest het volk vergaderen in bepaalde huizen als « Het Gulden Hoofd », « St.-Jorishof », « 't Hof van S. Sebastiaen ». Daar kwamen de gildebroeders samen om hun belangen te bespreken tussen pot en pint, om te vieren en te teren.

Na ommegangen met weidse praal, reuzenstoeten, kerkfeesten, toneel, zang en leute; tijdens de rumoerige handelsforen moesten de kelen gespoeld worden. Zo zeer was het de gewoonte te « teren », dat al de grote werken uit de stadsrekeningen van Deinze, uit de

(*) Jacob van Artevelde zou zulk een hostelier en makelaar geweest zijn. (Nota J. V.).

kerk- en armenrekeningen, vergezeld gaan van minutieuse aantekeningen over uitgaven voor verteer aan vierders, werklieden, schutters, voor soupetjes aan schepenen en gildemannen.

Samenzweerders en onrustzaaiers vergaderden in de taveerne. Bij Willem Utenputte op de Knok te Deinze logeerden « de here-tiekers » uit de XVIe eeuw en « In de Swaene » op de Markt werd de bijbel gelezen en besproken. « De Perijkels » op de Gaverse baan doet nog denken aan bendevergaderingen uit de XVIIIe eeuw.

Ons volk moest, ondanks al de wederwaardigheden van het leven, zijn roes kunnen uitschreeuwen na stoeten en landjuwelen. De herberg, het drinkgelag, was hiertoe de aangewezen plaats. Kalme lui en ouderen van dagen, van hunnen kant, zochten er het stille Zondagverzet met kroes, teerling of speelkaart.

DE BROUWERIEN EN HET BIER.

De eerste gewone drankgelegenheden, naast de hostelrieën, waren voorzeker de brouwerijen, die zelf bier stookten en tapten en een zwaan als herkenningsteken hadden. De vijver lag voor de deur en de zwanen spiegelden er zich in het water. In Brabant meestal « Kam » geheten, zo was de brouwer « Kammer »^(*); in het Frans : Cambier. Vandaar is « Cambrinus » de koning van de brouwers. Bier is Germaans. Van bier komt bière. Het Engelse « ale » is zo Vlaams als « Kuyte » (kooksel). De brouwerij-herberg bezat een zekere voornaamheid, hedendaags te Brussel samengevat in het opschrift « Brasserie flamande ».

In de kloosters — vermeldt de H. Hildegard, 1079 — werd bier bereid met hop. « Fijn gehopt ! », zei de bijtebier. « Fijn gefopt ! », antwoordde de verbruiker al lachende. Men onderscheidde het straffe patersbier van het slappere conventbier. Nu nog wordt fijn bier « van het patersvaatje » geheten. Ale was bier, niet met hop bereid, maar met gagel : een katjesdragende plant uit moeras- en veengronden. We vonden een **hoppier** te Deinze bij de brouwerij « 't Gulden Hooft », te Petegem bij « het Nieuwgoet », te Nevele bij het hospitaal.

Eenmaal het brouwen een bedrijf geworden zoekt de brouwer steeds straffere biersoort. Het oude bier wordt minachtend « klein bier », in vergelijking met dobbel en drijdraad of trippel. Staat en Stad neemt het bier onder zijn bescherming, omdat het door octrooi en tol, de kas vult. « Wisjewasje » of te waterrijk bier is uit den boze en moet verboden worden.

(*) Ook in het Gentse. Men heeft te Gent nog steeds de Kammerstraat, dit is de Brouwerstraat; evenzeer een Kammerstraat met dezelfde betekenis te Antwerpen. (Nota J.V.).

Het bier, als handelsprodukt, krijgt de naam van herkomst : Oudenaars, Leuvens, Diesters, Hamburgs...; naar de kleur : blond, wit, bruin, zwart; naar zekere specifieke verscheidenheid : faro, lambik, uitzet, gersten, peterman, seef...

Hedendaags is de bierproduktie in ons land zeer groot. Het verschil met vroeger dagen ligt hierin : Hoe langer de ton liep, hoe beter de drank, nectar... Nu, hoe sneller het verbruik, hoe beter het bier smaakt. Hoge gisting en lage gisting. St. Arnold, de patroon van de brouwers, geeft zijn vereerders inspiratie om biersoorten te vinden, die mekaar de loef afsteken in smaak, dichtheid en bewaarkracht.

Oudenaars, Maters, Trappist, Rodenbach, Vondel... Meer bier, maar het moet voeden en laven... het moet met mate genomen worden.

DE BROUWERS.

Van de brouwers is nooit kwaad gesproken. Op de stamineebazen met hun nachtkoten hebben de dorpspastoors gedonderd, op de zattekullen hebben ze « afgegeven » dat het een aard had. Maar nooit op de brouwer..., alhoewel hij het beginsel en de oorsprong is van dronkenschap, van mutten-leggen, van Pee Diercx te zien, van overdaad⁽¹⁾. Waarom maakt hij zijn bier, zo lekker en zo veraderlijk-zwaar ? Men giet toch geen lambik voor de zwijnen !

Maar de brouwer is kapitaalkrchtig, heeft door zijn bier invloed op de massa, wier smaak hij opvoedt en regelt naar zijn best vermogen. Zijn populariteit stijgt naar gelang zijn vrijgevigheid.

Er was eens een tijd dat de brouwers de gemeentepolitiek in handen hadden. Wie de meeste pinten gaf, werd baas op 't gemeentehuis. Wie kon dat beter dan de brouwer zelf ?

Wie, te Mei-avond, kon de muzikanten van de Fanfare « tracteren » ? De brouwer. Wie kon de boomklimmers met drank vergoeden bij het stellen van de maagdemei ?⁽²⁾ De brouwer. Wie kocht al de huizen op en maakte er « verplichte herbergen » van ? De brouwer. Wie had het meeste succes bij de bazinnen, omdat hij op geen frank moest nijpen ? De brouwer. En wie zorgde voor een goed baksel brood ? De brouwer nog eens met zijn gist. Wie hielp de zwijntjes kweken ? De brouwer weeral met zijn draf.

Wanneer de brouwer zijn ronde deed, lieten de kossaten⁽³⁾ hun kloefen in 't veld en hadden kwansuis wat te verrichten in de herberg van Meneer. Waarom moet bier zo smakelijk zijn ?

(1) De lezer zal wel begrijpen dat deze volkse uitdrukkingen overdaad betekenen.

(2) Pop te Meiavond gesteld vóór het huis van een persoon, waarop in zake zeden iets aan te merken valt.

(3) Kossaat = kleine boer zonder paard; in de Kempen : keuterboer.

In vroeger tijden mocht de brouwer 's Zondags niet bestellen. Daar was St. Arnoldus, zijn patroon, mordicus tegen. Zijn bier mocht niet te zeer gewaterd zijn en hij mocht niet meer brouwen dan het verbruik voorzag. De brouwer was een voornaam man, een steunpilaar van onze nationale nijverheid. Eer aan hem.

DE VERBRUIKER. (

Men gaat naar de herberg om zich te verzetten, om de tijd te doden, om een glaasje te drinken.

Men gaat op café; op staminee; naar een slijterij, een taverne, een kavitje of keldertje, een kroeg of krocht, een kitje (kot of keet), een kabberdoesje. Men koopt een djoorke, een kapper, een pint, een demi, een kilo, een pot... een half scheut, een druppel of borrel, een spekje, een slaapmuts, een maatje (0,1 L.)....

Men drinkt om zijn dorst te lessen,
om een alteratie af te spoelen,
om te vieren,
om verdriet te verzuipen,
om de maag te doen keren,
om geen droge lever te hebben,
om de beer uit te hangen,
omdat het geld in de zak danst...

Tussen pot en pint wordt handel gedreven,
een geheim verklapt,
een samenzwering gesmeed,
een farce incengestoken,
een jonggehuwde op stoopjes getrokken,
de evennaaste gebrandmerkt,
de eigenwaarde versjacherd,
gerookt en gepruimd.

Gaat het bier in de man en de wijsheid in de kan — zoals vader Jacob Cats zegt — dan is men lichtjes aangeschoten,
heeft men een bees op,
is men wat door de neus,
is men geestrijk verheugd,
heeft men de prins gezien,
zit er een vlieg in 't oog,
heeft men een stuk in de kraag, in de
[voeten.

is men dronken, zat, schete, peloere,
is men peloere-schete-stronte-zat...

Dit laatste is te Deinze de hoogste graad van dronkenschap⁽⁴⁾.

(4) Alhoewel niet kies, menen we toch deze uitdrukking te moeten opnemen om de gradatie. Peloere is denkelijk : ploertig.

De geestelijk-gezonde man krijgt, na een biervlaag, de naam van dronkaard, zuiper, zatlap, zattekul, lampetter, boemelaar, slampamper...

Het bier streelt het gehemelte, loopt zoetjes naar binnen en kan verraderlijk van een nuchter mens maken : een zabbelaar, een zeveraar, een zageman, een treiter, een opvlieger, een schremer, een lacher, een geldzaaiër, een boffer, een stener, een vechtersbaas, een Belge... het toppunt van moed.

Vindt hij, bij huiswaarts keren, niet goed meer de weg, dan heeft hij van Wemmel in zijn benen⁽⁵⁾, zwijmelt hij, zwanselt, schaverdijnt, meet hij de straat, heeft hij heel de weg nodig... en de schuld ligt aan 't laatste rondeke... dat aan de ribben hangt...

Bier schenkt leute, en wie blij is moet zingen. We kennen allen onze drinkliedekens :

« Sa, moeder, steek de tap in 't vat;
de reus is zat ».

of : « Zet het glazeken aan uwe lippen,
laat het stilletjes naar binnen glippen;
Zet het glazeken aan uwen mond
en drink het uit tot op den grond ».

of : « Laat ons nog een pintje drinken;
schoppen boer is troef ».

of eindelijk : « O Mieke Pijpekop,
geef ons nog een bobijntje,
liever een groot dan een kleintje,
als er maar veel jenever in is ».

Hoe meer men drinkt, hoe dorstiger men wordt. Dit herinnert me aan Fak van Mie Kleuters, die leefde als een luis op andermans vet en dronk waar en wanneer hij het krijgen kon. Zo komt Fak fel aangeschoten de pastoor tegen.

— Fak, jongen... weeral dronken ?...

Waarop Fak met een belabberde tong antwoordde :

— Als ik zat ben, ziet het eenieder... Maar als ik dorst heb, dan ziet het niemand...

Ja, Fak had kelderkoorts, het gevolg van een droge lever. Dorst betekent immers droog.

Vóór vijftig jaar was het de gewoonte des Zondags kleine geribde pinten te tappen en in de week... een kilo.

Fiel van Scheltens, eerder lui dan moe, kreeg eens een zondag-pint in de week. Fiel zette ze in 't deurgat en schopte ze buiten, zeggende :

(5) Hij heeft van Wemmel in zijn benen. Brabantse uitdrukking voor slapte in de benen; naar de bedevaart tot S. Servatius te Wemmel, patroon tegen de kinderflauwten.

— Allez, kleine jongen... Kom in de herberg, wanneer ge groot geworden zijt!

Toen Peer Jaspers, welstellend maar pinneken-dun, in de week een geribde pint kreeg, stak hij deze op naar de baas en vroeg:

— Wat betekent de B vanonder in de pint?

De waard keek op en bleef met de mond vol tanden.

— Bedrogen! — zei Peer en stapte op.

HET STAMCAFE.

Een categorie mensen komt naar de herberg om te praten. Men noemt ze het « Nieuws van den dag », soms wel « het Senaat ». Deze wijsgeren drinken gezapig een kwakske, roken een pijpje eigen gewin en babbelen over geboorte en sterfte, over vrijen en trouwen, over geldbezitters en kribbebijters, over politiek en wetenschap.

Dat zijn de farizeeërs uit de dorpstempel, die van eenieder 't kwaad vermoeden, dat ze zelf eens bedreven. Niemand wordt door deze bestweters en kletsers ontzien. Ze beknibbelen het sermoen van de dorpspastoor, de houding van de burgemeester, het beleid van de schoolmeester. Ze verafschuwen idealisten en flaminganten als domoren en landverraders. Ze verguizen de kerklopers, jubelen om de val van een of andere jonge dochter, naar wie ze zelf begerig opkeken, blaffen naar 't werkvolk en zijn eeuwige eisen. Ze boffen op hun kinderen, hun wijf, hun geld, hun wijn, hun gronden, hun pacht.

't Zijn de ongeneesbare comperen, die thuis gewoonlijk niet aan te spreken zijn en met kuiperige en kruiperige middeltjes trachten in de gunst te staan van de waardin. Alles tussen pot en pint natuurlijk... want zij wanen zich het puik uit de bevolking.

Een andere soort herberggangers houdt van spel... dobbelen met meetjes op de pitjesbak en lekken voor de snel-openvolgende rondetjes... jassen, pandoeren, whisten... één boompje, de weerwraak, krijt in 't gat... altijd maar opnieuw... en schreefjes, alsof de cijfers nog niet ontdekt zijn... Verder biljart-, bol- of vogelpikspel. Van al de herbergspelen is biljartspel het eerlijkste, maar bolspel of kegelspel ontspant het meest de spieren. De bolders zijn de fraaiste klanten, de lievelingen van de waard: Ze verteren wat en verkopen geen last. Enkel moet de baas maar een oogje in 't zeil houden om het zeuren in het pintenaantal te voorkomen.

Een derde serie zijn de drinkers zonder geld... op krijt... de poffers ofte plakkers. Opgepast voor de mannen, die een « novene » doen. Wanneer ze nuchter zijn, ziet ge ze niet. Ze komen op de

« schufel »⁽⁶⁾ en aarzelen niet de baas een wiek aan de broek te zetten. Daarom zijn er bazen die niet wachten een schreef op de balk te zetten tot ze buiten zijn of 's zaterdags het « schokgeld »⁽⁷⁾ aanvaarden.

Eindelijk zijn er nog de slampampers of champompers... Maar van dit volkje praat men niet in deftig gezelschap.

De jeugd heeft geen zittende gat. De jongens lopen overal waar de meisjes zijn !

O, die meisjes !

Daar hebben de eerwaarde pastoors al op gedonderd. Ze doen haar en borst geweld aan om mooi te schijnen, geuren als levende reukflessen, zenden hun liefste glimlach naar de meest gevulde beurs of de beste partij in spe. Ze drinken een Rossi mee, roken een aangeboden Engelse sigaret, lonken en gieghen, maar als het hart spreekt... dan komt moeder-bazin er filosofisch tussen : — U niet laten vangen, kindje... Verkopen, maar op uw hart letten; want... een meisje aan 't vrijen, is verlies van klandizie...

Is 't toch gemeend, dan gaan de jongens elders de beer uithangen. En moeder thuis is tevreden, wanneer ze verneemt dat haar lieve jongen deze of gene herberg niet meer bezoekt. Vooral, wanneer die drankgelegenheden ook nog dankoten zijn of moderne lok-nesten met rode gloeilampen en geruite gordijntjes.

DE WAARD.

Ja, naar de herberg gaan is geen klein bier en daarom aan kinderen en onontwikkelden afgeraden. Maar, om een herberg uit te baten moet men filosoof zijn en advocatenknepen kennen om de « Loi-Wet » te omzeilen.

Een vriendelijk gelaat tegenover eenieder in wel en wee. Boffen met meneer Gansendonck en klagen met de boer. Jeremiëren met de ontevredene en schokklachen met de geestigaard. Ruzie vermijden, de vinger opsteken naar het prentje « Hier vloekt men niet », of met een kwinkslag de aandacht afleiden wanneer het gesprek « scabreus » wordt.

De baas moet al het nieuws van de parochie weten te commenteren naar de opvattingen van zijn klanten. Hij moet alle knepen

(6) Schufel = egoïst, die alles wil. Verband met de schufels of schuifelaars der XVIIe eeuw, die de bruiloften opmonterden en dan aten en dronken lijf-sta-bij.

(7) Schokgeld = zelf-genomen wekelijks pree om op schok te gaan, uit wallebakken, op zwier.

« Schokken » is meer dagloon weerhouden bij moeder of de vrouw, dan men in werkelijkheid verdiend heeft : Wie 200 fr. b.v. wint geeft 175 fr. in het huisgezin. Er is dan 25 fr. geschokt als drinkgeld.

en alle tegenkomsten van eenieders beroep kennen of doen alsof. Hij moet wit kunnen heten wat zwart is en omgekeerd.

Hij kent de zwakke zijde van elke klant en speelt al de spelen om de vierde man te vervangen. Hij moet een paar stevige vuisten hebben, die ontzag inboezemen. Geen baas heeft jenever in huis, maar geen enkele vertrouwbare klant verlaat het café zonder een « slaapmuts ».

De waard deelt nieuwjaars uit : een stenen pijp, een sigaar van keerske-schiet of een tabakspruim. Te Nieuwjaar mag hij zeker niet jaloers zijn wanneer de vrouw een « pieper » schenkt aan meneer Ernest... het is de beste klant.

Het uurwerk in de herberg moet steeds een beetje vóór lopen, opdat de verbruikers tijdig zouden huiswaarts keren en geen bedsermoen te aanhoren krijgen. Maar bij groot verteer en goed-gezetten-zijn mag het horloge een halfuurtje verachten. De aftoetklok luidt niet meer en de nachtronde weet ook dat goed bier het gehemelte streelt en niet straalt !...⁽⁸⁾

De baas zorgt voor de lekkerste drank en de bestkope. De glazen zijn niet geijkt en hoe later op de avond, hoe schoner volk en... hoe kleiner pint...

Het kachelkje moet ronken, de radio moet kunnen zwijgen en « kousebanden », al zijn ze van schuim, blijven ongewenst.

De baas schrijft prijskampen uit met konijn, kalfskop of worst... of houdt pintje-dek met koek of sigaar, als de concurrentie het eist, wanneer hij het er zeker uit smeert of wanneer de gemeentekas een toelage verzekert, zoals hedendaags voor velokoersen.

Geen begrafenis gaat onopgemerkt voorbij. Met een loopje is de waard tijdig bij het offer en snel genoeg terug thuis om te bestellen aan de klanten, die benauwd zijn dat de kerk op hun hoofd mocht neerkomen.

Een flinke waard kent sport, is een hartstochtelijk duivenmelker, konijnenfokker, visser... Hij is V.O.S. of N.A.T., behoudsgezind of revolutionnair, al naar de klant naar rechts of naar links overhelt.

De herbergbaas is de steunpilaar van de maatschappij : Hij verlicht de geldbeugel, laaft de dorstigen, troost de mismoedigen, verzet de nietsnutten, helpt de zwijmelaars, belet de bekeringen tot matigheid, zwijgt als het past te spreken; en spreekt, wanneer de klanten zwijgen.

Men studeert aan de Universiteit filosofie... wijsheid... Wanneer een cursus tot voorbereiding van de bediening : herbergier ? Geen stiel is moeilijker, eist meer mensenkennis. Baas spelen is wat anders dan toneel, zang of dans.

(8) Niet stralen = niet steken (gelijk de bij).

Zacheus zat in de vijgeboom. Ons Heer riep hem. Zacheus was een fijne gastheer. De laatste kermisdag, als de beurs plat is, gaat de baas met gevulde beugel op staminee en viert zijn patroon : Zacheuskermis.

De verordening te Deinze 1565 verplichtte ieder waard of waardin, bier- of wijntapper een vaantje uit te steken met soort drank en prijs in grote letters. Alle « potten », vierendelen, pinten en halfpinten, 't zij steen of tin, moesten geijkt en gepind zijn, zodat de pin een lid van een duim beneden de opperste boord staat.

Ieder stad had haar eigen kroezen of kannen, voorzien van het stadswapen. Wanneer de Spaanse soldaten, door hun langdurig verblijf, Deinze tot hongersnood en wanhoop brachten, verkochten de stedevaderen hun mooie kannen aan een Gentse juwelier... Kon Deinze nu nog zijn stedekannen tonen... het museum ware te klein!

Grapjassen zijn er altijd en overal.

Wie na taptoe nog dobbelde, kreeg een ferme boete. Maar wie, na een fuif, de aftochtklok te Deinze ontijdig en ongepast deed schommelen, had zich te verantwoorden voor de Vierschaar; zowel als de baas, die de verbruikers uit een andere taveerne lokte.

WAT ANDEREN ZEGGEN.

Stijn Streuvels, de West-Vlaming, verhaalt uit zijn jeugd te Heule :

« In dien tijd was er aangenaam en deftig verzet op staminee, zowel te lande als op de plaats waren de herbergen goed befaamd, kwamen de gewone stamgasten geregeld bijeen en wisten er onder elkaar gemoedelijk te gekscheren, kluchten te vertellen of kaart te spelen. Het was toen nog in de gebruiken dat de bazin moest « bescheid doen » als ze een pint bier aanbracht; 't geen hierin bestond, dat zij met een « God-zegen-u » 't gebaar miek er zelf het eerste teugje van te proeven. Bij elke pint hoorde een houten dekseltje, 't geen betekende dat de verbruiker de pint niet in haast of in één teug moest uitdrinken, maar er gerust den heelen avond over doen mocht. Die dekseltjes waren in hout, met een gedraaid tappeltje en met veel fatsoen; zij lagen in een mandje op den disch. Zo gauw de klant bediend was, bracht de bazin den vuurpot : in blinkend koper met twee houten handvatsels, en gevuld met gloeiende houtasch en een koperen schupje waarmede het vuur opgerakeld werd als men de pijp wilde ontsteken. Die pintedeksels kwamen mij toen voor als speelgoed en van dien vuurpot kon ik maar niet begrijpen hoe het vuur daarin levend bleef ».

Zo getuigt op zijn beurt Maurits Sacré, de Brabander, in de Geschiedenis van Merchtem :

« Zo waren de drankhuizen onzer grootouders. Men kende er de aantlokkigheid der rijke koffiehuisen van onzen tijd niet, meer, eenvoudig en bekoorlijker waren zij, met hun uit- en inwendige met kalk gewitte muren, en gegeelde of zwartberookte zoldering; hunnen vuurrood geschuurden vloer, opgesierd met allerlei witte zandkrullen en figuren; dan de lange grove tafels en houten banken zonder fatsoen, waarop des avonds eene roetkaars op een dier hooge in-'t hout-gedraaide kandelaars brandde. Op de plaats van den schoorsteen stond een Christus- of een Mariabeeld, het gleiswerk en de blinkende tinnen potten, en onder het schouwkleed hingen een paar lekkere hespen, die den hongerigen bezoeker deden watertanden. De uithangborden dezer taveernen, geplaatst boven de ingangdeur, vertoonden alle in hunnen tijd een kleurvolle schildering of prachtig beeldhouwwerk, en dit omdat de meeste onder hen niet lezen konden... »

« Brave onschuldige luidjes in poppenkastjes... Eenieder is vrij het te geloven !... Maar... zowel in Heule als te Merchtem ging het er wel eens anders aan toe... al stond een vliegenvanger met bier en suiker op de tafel en een spuwbak met zand gevuld bij de tafelpoot.

En Prof. Dr. Paul De Keyser schreef in O. Vl. Zanten, 1934 :

« Tot de oudste teekens, die een herberg moesten helpen aanwijzen, behoort een groene tak of krans, als het ware een zinnebeeld van frische en rust in koele schaduw. Nog in tal van streken is de gewoonte, de herberg-door groen aan te duiden, bewaard gebleven ».

DE UITHANGBORDEN.

We hebben een tijdje verwijld in de herberg, zonder evenwel « gezondheid, santé of proxit » te moeten zeggen, zonder de bazine eventjes toe te laten haar dikke lippen aan ons glaasje te brengen. We hebben onze ogen de kost gejongd, zonder een zuurgewonnen duit te vergooien. We maakten de waard niet rijk en bezondigden ons niet aan overdaad: We treden buiten en willen ons nog een poosje bezighouden met het ontcijferen van uitsteekborden.

In een tabakswinkel vraagt men geen schoenen te kopen en bij de kruidenier bestelt men geen fietsen. Dit wil zeggen : men moet met letters niet op de muur uithangen, wanneer het uitstalraam dit voldoende aanwijst, wat er binnen voorhanden is.

Maar van oudsher droeg ieder huis een naam en sinds de Oostenrijks-Franse tijd een nummer.

De meitak of meiboom is het teken, van feest : op de toren, op het marktplein, op de huisgevel. « De Mei uit » was voor heel het dorp een bewijs dat bier of most of bosmee om te drinken in schuur of kelder lag. De mei was het teken dat drank voorhanden

was, zoals het hoger vermelde vaantje uit de XVIe eeuw dat was te Deinze, zoals nog de blauwe schort de afwezigheid van de huisvrouw betekende en zei dat er eens mocht gebommeld worden.

In de XXe eeuw, in de Holpoortstraat te Deinze zijn de vrouwen op beevaart. Mantén ziet de blauwe schort bij Flip, stapt de straat over en koopt een druppel jenever voor drie cent. De ene vriendschap is de andere waard, denkt Flip. Hij stapt de straat over en koopt met de drie cent een druppel bij Mantén. Dit spelletje duurt de hele dag. De jeneverfles is ledig gedronken met drie cent verteer... de blauwe schort stak uit.

Borden, uithangborden of uitsteekborden doelen op woord of beeld — alleen of te samen. Dat de smid er een smeedde met een vrome S. Elooi in wijde mantel op, dit is aan te nemen; zowel als de schildering van een verver op een stevige eiken plank, hangende op de muur of er op uitstekende, als het in smeedijzer was.

We vinden op alle dorpen de **Kroon**, teken van uitgelezen bier, het beste, het fijnste; het **hof van S. Joris**, **S. Sebastiaan**, teken van voornaamheid; in Vlaanderen de **Swaene** en in Brabant de **Kam**, teken van brouwerij en herberg. Ieder gemeente heeft zijn **Gulden Hoofd**, overal op een hoek van een blok grond, waar twee straten samen lopen : eertijds waren, om de tienden, de dorpen verdeeld in gulden ofte kwartieren. Het huis, hoofdeinde aan de uitloper van het guld of kwartier, was het **gulden hoofd**. Een vergelijking met dergelijke herbergen te Gent, Waarschoot, Deinze, Merchtem, Asse, Roeselare, Oostakker, enz. zal de uitleg staven.

Niemand zal betwisten dat er van een uitsteekbord wondere kracht uitgaat. Een halfuur gaans van Nazareth kerk was de herberg « **De Pinte** ». Wie had durven denken dat de Belgische Staat een vulgaire herbergnaam als gemeentenaam zou aanvaarden ?

Wie te Gent denkt nog aan een herberg bij het horen van Stropstraat, Hazewindstraatje, Engelstraatje, (de vroegere) Sterrestraat (bij posterij), Gouden-Leeuwplein, Koornbloemstraat, Spiegelstraat, Serpentstraatje, zelfs van Rozemarijnbrug of Sleutelkensbrug. Hoeveel « hoeken » te lande danken hun naam niet aan de herberg ?

Een bijzondere aantrekkingskracht gaat altijd uit van de herbergnaam, wanneer Uilenspiegel even achter de hoek komt kijken : **De platte Burse** (Olsene); **De Platte Bors** (Gent 1835); **de Spijtige Duivel** (Brussel); **De glazen Boterham** (Gent); **Vlucht den Boer** (Gent 1886).

In den Zoeten Inval... en de man valt met het hoofd in een biebuik.

In de drie Gapers... en twee tronies staren mekaar aan. Waar is de derde ? (Te Drongen en te Astene : **De Gapaert**. 1571).

In 't Misverstand... en twee brouwersknechten dragen een bierboom met ton in verkeerde richting.

In de Geleerde Man... en een ventje draagt een ladder ! !

Een koddig opschrift vonden we te Asse :

**Hier in de Span-uit, zo als ge ziet,
Vandaag voor geld, morgen voor niet.**

Waarop een variante te Bachte :

**In het Nieuwe Land van Nevel
met zijnen witten gevel
verkoopt men heden drank voor iet
en morgen gansch voor niet.**

Lotenhulle spant de kroon in 1668. Bij een tekening : de man met de tromp, behoorde het volgende onderschrift (op een eiken plank, nu nog bewaard in het Museum van Deinze) :

**Wille come al te maele die commen in dese taveiren
die fraeij dryncken en wel betaelen wilt
lustich smeiren en sitten op de bierbanck
blaese den in ende utganck** Anno 1667 ick

De verver was het woordje « ick » vergeten. Hij heeft het dan maar, op goed-valle-'t-uit, ergens op 't einde gesteld.

Te Nevele hing in 1862 een koperen bekken te bengelen. Het onderschrift laat een schalkaard vermoeden :

**Door P. van Cockelberg wordt hier den baerd gemaied
Maar niet door zijne hand het haer er in gezaied :**

Waarop een variante op de Lindekens te Nazaret :

Hier blaast men de baarden af.

Ook de familienaam levert stof tot geestigheid :

**In Meert
bij Joseph April.** (Rossem-Wolvertem).

En te Opwijk :

**In October
bij September.**

Een waard van Daknam stak al de Flaminganten de loef af (1918)

**In den Leeuw van Vlaanderen
bij J. De Leeuw-Van Vlaanderen.**

Men heeft menigmaal de draak gestoken met cultuurloze en foutieve opschriften, als b.v. het bekende :

Hier logeert men te voet en te peerd.

waarbij dit andere, te Opwijk-Klei, kan aansluiten :

**In de Loderideri, in de Loderideine,
de groote visschen eten de kleine.**

Maar Deinze spande toch in 1861 de kroon met letterlijk het volgende :

**J. Inghels — instrumens de
suregie, Messen, Schersen,
schare wapen en banden
maker, slijper en polierder, enz.**

Wat nog erger is dan het « In de Vapur » bij het station of het grappige Gentse « **Uzenie vapeur** » voor vermaarde mostaard.

We vinden dan uithangborden met historische inslag :

De vier Eemers (Heemskinderen); De Bisschopsvont (Ouwegem); 't Galgenhuisje (Gent); de Prins-cardinael (Gent en Machelen); Den Graaf van Egmont (Gent en Aalst), de Maecht van Ghendt (Gent, Ledeberg, Deinze en Harelbeke); De Graaf van Lorreinen (Waarschoot); De Cardinaelshoet (Deinze); De Vierschaer (Deurle); De drie Coninghen, de drie Sleutels (St. Denijs), Keizer Karel (Gent).

Er zijn herbergen met namen van heiligen, naar aanleiding van plaatselijke gilden en genootschappen :

S. Joris, S. Sebastiaen, S. Hubrecht, S. Cecilia, S. Elooy, S. Christofel, St. Antoon (Moerbeke-Waas).

Plaatsnamen fungeren ook als herbergnaam :

Transvaal, Klein-Turkije, Rome, Vlissingen, Sebastopol, Nantes (Gent), Congo, Mishawaka, De Wapens van Zeeland, Voghelsanck.

En diernamen zijn er met de vleet :

Os, Vos, Wit Paard, Leeuw, Lam, Bonte Koe, Arend, Zwarte Kat, Haas, Hazewind, Snep, Serpent (Gent), Haenkin (te Lochristi, 1597).

Ook plantnamen :

De dikke Linde, de Vlasbloem, den groenen boomgaard, den droogen boom; het Stroytjen (Gent 1835).

Persoonsnamen treft men evenzeer in groten getale aan :

't Jagerken, de Prins, de Souverein, de Pelgrim, de Welgezinde, de Greef van Half-Vasten; 't Lansierke (Gent), het Sotkin (Deinze).

Hemellichamen als **Zon, Maan** en **Sterre** vindt men overal, **De Zevensterre** (Lochristi, 1597), zowel als namen ontleend aan plaats of ligging van de herberg : **te Half weghe (Machelen), In Halfweg (Drongen), De Driesch (Petegem), De Snij-af (Oude Steenweg), De Bek (Wontergem), De Spiegel (Jette), Huis ten halve; Café den Boelvar, (Gent).**

Veel stielmannen hielden destijds een herberg open. Zij zochten

een opschrift in verband met hun ambacht : de klosse, de spoele, de roskam, de ploeg, de leest, de leerze, de roode hoed, de kloef.

Andere herbergen staken nog uit : De Inghete (S. Martens Latem; Machelen, 1571); 't Verdriet (Zulte); 't Dobbel Slot (Gent).

Zelfs de scheepvaart sprak een woordje mee : De groote Cogghe, de kleine Cogghe (Bachte), de Barge (Merendree).

Banale opschriften wijzen echter op kultuurverval : De Lieve Dochter (Kruishoutem), De Vodde (Hollebeke), de Slaer-in, de Groote Pot, De Aelkerre (Deinze), de Druppel (Gent), de Hesp, de Tap-uit, de Teerlingbak, het Huis van Commerce, Sportwereld, Match... In de trouwen Ontvanger (St. Denijs-Westrem).

Eindelijk dan de Franse en Engelse opschriften... bloedarmoede !!

BESLUIT.

Wat vreemd is aan volksaard en kultuur moet vermeden worden. Geen vreemde opschriften in Vlaanderen. Dit is een eerste les.

Reclameborden zijn opschriften met aanprijzen van waren. We vonden er één te Eine, dat luidde als volgt :

**Komt in den Belg
en neemt een zwelg
want 't beste nat
is nog in 't vat.**

Maar pit, geest, lokale kleur... is toch nog wat anders ! En dat is twee !

Aangezien de herberg niet heet : in den os, in den boom, in de lieve dochter, mag « in » gerust wegvallen en ook de accusatieve vorm « den ». Dat is een derde les.

Moesten we vroeger protest aantekenen tegen gebrekkige tekening der geschilderde figuren of ergens een verkeerde S; heden blikkieren afschuwelijke glazen uitsteekborden in schreeuwende kleuren en doorspekt met allerhande taalfouten⁽⁹⁾, ons, jammer genoeg, overal tegen.

Laat onze kunstsmiden en kunstschilders een woordje meespreken, om, zoals in de middeleeuwen, de biersoorten (niet bieren) in Vlaanderen appetijtelijk aan te bevelen.

Dat men een kunstig bord opstelle; langs de baan, waar het kan, en op de gevel, waar het moet.

Zo dat, me dunkt, er ten slotte toch nog iets te leren valt uit deze volkse uiteenzetting !

A. CASSIMAN.

(9) Onze brouwers kunnen hier puik werk verrichten en tevens de faam van hun bier hoog houden. Op toeristisch gebied kunnen ze mooie kaarten in de herbergen uithangen, waarop uitgelezen bezoekoorden aangeduid zijn en waar hun bier te verkrijgen is. Geen barnum-reclame, maar specifiek-Vlaamse reclame is dringend noodig.

ALFONS DE COCKFONDS.

Prijsvraag 1953.

De Bond der Oostvlaamse Folkloristen schrijft in 1953, ten laste van zijn Alfons de Cockfonds, de volgende prijsvraag uit :

Gevraagd wordt :

Een in het Nederlands geschreven studie, van ten minste 64 blz. van 42 regels met 62 lettertekens, over :

Een der volgende volksambachten : het zeeldraaien (touwdraaien); de wissen- of wijmen-teelt en -bewerking; de mandenmakerij; het bezembinden; de pijl- en boogmakerij; het stoelvlechten, het vertinnen en het scharenslijpen, enz... in Oost-Vlaanderen, of in een bepaalde streek dier provincie.

In deze studie moet bijzondere aandacht gewijd worden aan het gebruikte gereedschap (alaam), aan de techniek en aan de gewestelijke technische woorden en uitdrukkingen, ook desgevallend aan de liederen, die bij het werk gezongen worden. Er wordt ook aan-geraden zoveel mogelijk gebruik te maken van foto's en tekeningen om de tekst te illus-treren.

Als model wordt de monografie aanbevolen van Cl. Trefois over « *Het Strodekkersbe-drijf* », uitgave van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen (ook verschenen in « *Oost-vlaamse Zanten* », V (1930), blz. 17-64).

Enkel handschriften, leesbaar geschreven of getypt, van nog niet uitgegeven studiën komen in aanmerking.

De auteur zet zijn naam niet op zijn werk, hij voorziet het echter van een kenspreuk, die hij, met opgave van naam en woonplaats, gesloten in een omslag, met dezelfde spreuk als opschrift, herhaalt.

De manuscripten moeten vóór 31 December 1953 gestuurd worden naar dhr. Lodewijk VERLODT, secretaris van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, Zalmstraat, 69, te Gent, onder de vermelding :

Volksambachten in Oost-Vlaanderen.

De uitgeloopte prijs bedraagt 1.500 Fr.

In geval geen enkel werk aan de vereisten voldoet, kan de keurraad aanmoedigings-premiën toekennen.

De beslissingen van de Jury zijn zonder beroep en het bekroonde werk wordt eigen-dom van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen.

De Secretaris,
L. VERLODT.

De Voorzitter,
Fernand VAN ES.

OUDHEIDKUNDIGE KRING VAN WAASLAND.

Prijskamp voor de Jeugd.

Ten einde de studerende jeugd meer belang te doen stellen in de geschiedenis en fol-klore van de eigen streek, heeft de Oudheidkundige Kring besloten een PRIJSKAMP uit te schrijven over een studie die Waasland aanbelangt.

Aan de laureaten zal een geldprijs geschonken worden voor een gezamenlijk bedrag van 2.000 Frank.

Als onderwerp mag gekozen worden de geschiedenis :

- a) van een kerk, kasteel, oude baan, vaart, enz.
- b) van een ambacht, gilde, rederijderskamer;
- c) van een verkeersmiddel : oude baan, vaart;
- d) van een merkwaardig eigendom, een polder, een belangrijk leenhof;
- e) een studie over oude begraafplaatsen, zerken;
- f) een studie over de huismerken.

De wedstrijd wordt onderverdeeld in drie reeksen, namelijk :

- A) voor studerenden van het lager middelbaar onderwijs;

- B) voor studerenden van het hoger middelbaar onderwijs;
C) voor dezen, die zulk onderwijs niet genoten hebben, maar binnen de vereiste ouderdomsgrens zijn.

De mededingers (-sters) mogen ten HOOGSTE 20 JAAR OUD zijn.

De mededingende werken dienen gezonden te worden, vóór 30 September 1952, met op de omslag de melding « PRIJSKAMP », aan het Bestuur van de Oudheidkundige Kring van Waasland, Museum, Zamanstraat, Nr. 49, te St. Niklaas-Waas.

Voor verdere inlichtingen, zich wenden tot de Bibliothecaris van de Kring (Museum, 49 Zamanstraat, St. Niklaas-Waas) de Zaterdagmiddag, tussen 14 en 16 uur.

HET BESTUUR.

Boekbespreking.

KEYSER (Prof. Dr. P. de). — *De Volkskunde*. •verdruk uit « Vlaanderen door de Eeuwen heen », I, 1951, blz. 365-398, Geïllustreerd.

In dit kort overzicht van de verschillende aspecten van het Vlaamse volksleven door de eeuwen heen moest S. zich natuurlijk beperken tot het weergeven van de hoofdtrekken dezer aspecten. Hij onderscheidt drie tijdperken: 1) *De Frankische mens* (van de vroege middeleeuwen tot de 12^e eeuw), waarin hij vooral handelt over de nederzetting, de woningbouw en de huisvesting, de dagelijkse bedrijvigheid, het geloof, de zeden en gebruiken, de vermaken van de Frankische mens. Hij schetst de strijd tussen de langzaam voortschrijdende christelijke en de taai voortwoekerende heidense levensbeschouwing, wat dikwijls tot een compromis, tot het ontstaan van syncretische denkbeelden en voorstellingen aanleiding gaf, waarvan wij nu nog vele relictten in het volksgeloof terugvinden.

2) *De middeleeuwse Vlaming* (van de 13^e tot de 15^e eeuw). In dit hoofdstuk, aan de hand van letterkundige, didactische en geschiedkundige bronnen, schetst S. het karakter, de levensbeschouwing, de zeden en gebruiken van de werkmans uit de steden en van de boer, de « dorpers », gelijk ze genoemd werden in die « driestandenmaatschappij » (Geestelijkheid, adel en rijke poorters of burgerij), waaruit ze vooralsnog geweerd waren. Dit is een tijd van diep, naïef geloof, naast zeer taai bijgeloof, dat zich uit in kleurrijke processies, in plechtige bedevaarten, die nochtans soms tot allerlei baldadigheden aanleiding gaven. In dit tijdperk zijn ook de kernissen ontstaan met hun ommegangen, waarin wij de reuzen met hun reuzentrein zien optreden. Ook toen ontstonden de gilden- en neringfeesten, de boogschutters- en rederijersfeesten met hun prachtige optochten.

Daarop volgt het 3^e hoofdstuk: *De moderne Volksmens* (Renaissance, Barok, Verlichting, Romantiek, 19^e en 20^e eeuw). S. wijst er eerst op hoe het Humanisme het individualisme — het zich min of meer losmaken van de gemeenschap — bevorderde, met als gevolg de langzame sociale scheiding van geleerden en ongeleerden, van de dragers der cultuur met de volksmensen, en de humanistische reactie-daartegen in de 18^e eeuw en begin der 19^e eeuw, vooral door de Romantiek, die de banden tussen beide culturen, de hogere en de volkse, tracht te herstellen. Uit die geesteshouding is de volkskunde ontstaan. Het is dan ook met de Romantiek dat men gewoonlijk de geschiedenis van de volkskunde begint, alhoewel er talrijke voorlopers geweest zijn, die de studie van de volkszedes en -gebruiken, van het volksgeloof en de volksletterkunde, van het volksleven in het algemeen beoefenden. S. somt er talrijke op uit Duitsland, Frankrijk, Engeland en uit Nederland zelf. Daarop volgt een kort overzicht van de verschillende scholen, die de studie der folklore, en inz. der Vlaamse, beïnvloed hebben, alsook een algemeen beeld van de huidige stand van deze studie, en eindelijk een karaktertekening van de hedendaagse volksmens. Deze synthetische bijdrage over de Vlaamse volkskunde eindigt met een uitgebreide literatuuropgave.

We mogen gerust beweren dat zij haar beide voorgangsters, die van A. de Cock in « Vlaanderen door de Eeuwen heen », 1^e uitgave, 1911, en die van M. de Meyer in de 2^e uitgave van hetzelfde werk, 1932, gelukkig aanvult.

F. V. ES.